МІНЕРАЛОГІЧНИЙ ЖУРНАЛ
MINERALOGICAL JOURNAL
(UKRAINE)

ПАМ´ЯТІ ГЕННАДІЯ АРТЕМЕНКА — видатного геохіміка, колеги, друга і вчителя

15 серпня 2024 р. на 76 році пішов з життя Геннадій Володимирович Артеменко, відомий учений у галузі геохронології, геохімії та петрології, завідувач відділу геології та геодинаміки докембрію Інституту геохімії, мінералогії та рудоутворення імені М.П. Семененка НАН України, член-кореспондент НАН України, доктор геологічних наук, професор.

Геннадій Володимирович народився 25 листопада 1948 р. у м. Кривий Ріг. Трудову діяльність розпочав у рудоуправлінні шахти імені Орджонікідзе (1966—1970). Упродовж 1970—1975 рр. навчався на геологічному факультеті Київського державного університету ім. Т.Г. Шевченка (нині Київський національний університет імені Тараса Шевченка). В 1975—1980 рр. працював інженером-геологом в КФ ДПІ "Союзшляхпроєкт". 1980 року прийшов працювати в Інституті геохімії і фізики мінералів АН України (нині Інститут геохімії, мінералогії та рудоутворення імені М.П. Семененка НАН України), де 1987 р. закінчив аспірантуру та захистив кандидатську, а 1999 р. — докторську дисертації. В Інституті працював старшим інженером (1980—1983), молодшим науковим співробітником (1983—1988), науковим співробітником (1988—1991), старшим науковим співробітником (1991—1999) та завідувачем відділу (з 1999 р.), обіймав посаду заступника директора з наукової роботи (2001—2003).

Особливо важливі результати його досліджень з хроностратиграфії, петрології, геохімії та геодинаміки ранньодокембрійських комплексів східної частини УЩ, Воронезького кристалічного масиву, геології та петрології Антарктичного півострова. Його наукові інтереси були зосереджені на хроностратиграфічному розчленуванні порід архейських осадово-вулканогенних комплексів, визначенню їхнього генезису та геодинамічних умов формування з метою виявлення основних закономірностей формування континентальної кори. За результатами цих досліджень була створена геохронологічна шкала мезоархею південної частини Східно-Європейської платформи. Ці дані покладено в основу геодинамічних моделей формування ранньодокембрійської кори південно-західної частини Східно-Європейського кратону.

Геннадій Артеменко впроваджував у практику геологічних досліджень в Україні методику визначення вмісту рідкісноземельних елементів методом ізотопного розбавлення на масспектрометрі та інтерпретації отриманих результатів. Цим високоточним методом було вперше охарактеризовано основні типи вулканогенних порід архейських зеленокам'яних структур та гранітоїдів УЩ. У комплексі з самарій-неодимовими дослідженнями це дало змогу зробити перші

обґрунтовані висновки щодо їхнього генезису. Визначено зональність розподілу архейських вулканогенних комплексів зеленокам'яних структур і гранітоїдів на широтному перетині Середньопридніпровського та Приазовського мегаблоків довжиною майже 300 км.

Геннадій Володимирович успішно досліджував найдавніші породи кори у Приазовському мегаблоці. За результатами цих робіт у корових гранітоїдах знайдено циркон верхньогадейського (3,97 млрд рр.) віку. У північній частині Оріхово-Павлоградської структури було знайдено кварцові діорити віком 3,5 млрд рр., а у Білоцерківській структурі Західного Приазов'я — тоналіти віком 3,3 млрд рр. Отримані результати дали змогу дійти висновку, що Західноприазовський блок є верхньогадейсько-еоархейським терейном, основні етапи формування якого збігаються з часом утворення гранітоїдів комплексу Акаста кратону Слейв у Канаді.

Вагомі результати учений отримав у ході дослідження детритового циркону з метаморфізованих осадових порід Приазовського та Середньопридніпровського мегаблоків, виконаних задля визначення віку їх джерел зносу. Завдяки цьому визначено етапи формування архейської кори Західноприазовського домена: 3,8; 3,65—3,45; 3,3 і 3,2—2,95 млрд рр., а також доведено, що архейські комплекси Приазовського мегаблоку є одновіковими з подібними утвореннями кратонів Каапвааль у Південній Африці, Бастар в Індії, Слейв у Канаді, Північно-Китайського кратону та інших, які формувались ще з еоархею.

За результатами геохронологічних досліджень метаосадових порід інгуло-інгулецької, криворізької і центральноприазовської серій Середньопридніпровського та Приазовського мегаблоків Геннадій Артеменко визначив, що нижня вікова межа їх утворення — 2,6 млрд рр., і вони належать до одного циклу осадконакопичення. Формування цих палеопротерозойських осадово-вулканогенних серій відбувалось, вірогідно, коли ці мегаблоки були частиною одного суперконтиненту.

За результатами досліджень Геннадій Артеменко розробив модель формування архейської кори Приазовського та Середньопридніпровського мегаблоків, згідно з якою нуклеарна структура ранньої Землі, сформована 3,97 до 3,67 млрд рр. тому, збереглась у Західноприазовському блоці. На рубежі 3,3 млрд рр. вона увійшла до складу палеоархейського протократону, до якого входили палеоархейські ТТГ та, вірогідно, зеленокам'яні пояси. В інтервалі 3,2—2,92 млрд рр. у цьому протократоні сформувались мезоархейські зеленокам'яні пояси та ТТГ. У період 2,9—2,6 млрд рр. відбувались коровий гранітоїдний магматизм і формування архейської платформи.

Оприлюднені результати різнопланових досліджень Геннадія Володимировича сформували вагомий доробок — понад 300 наукових праць.

Велику увагу Геннадій Володимирович приділяв підготовці молодих фахівців, висококваліфікованих кадрів для науки: під його керівництвом захищено п'ять кандидатських дисертацій.

Г.В. Артеменко був головою Архейської комісії, членом Бюро Національного стратиграфічного комітету України і Тектонічного комітету України. Брав участь у роботі редакційних колегій журналу "Вісник КНУ імені Тараса Шевченка. Серія Геологія" й збірника наукових праць "Геохімія та рудоутворення", тривалий час був членом редколегії "Мінералогічного журналу" і збірника наукових праць "Пошукова та екологічна геохімія". Входив до складу Спеціалізованої вченої ради Інституту із захисту дисертацій за спеціальністю "геохімія", а також Експертної ради ДАК України (2002—2022).

Колектив Інституту геохімії, мінералогії та рудоутворення імені М.П. Семененка НАН України, редакційна колегія і редакція "Мінералогічного журналу" висловлюють глибоке співчуття рідним, колегам і друзям Геннадія Володимировича Артеменка.

Геннадій Володимирович назавжди залишиться прикладом відданості науці, творчої цілеспрямованості, великої працездатності та натхненного служіння на благо України

ІРИНА САМБОРСЬКА